

סיכום למבחן בהיסטוריה –

13/2/07

נושא ראשון: עיקרי האידיאולוגיה הנאצית –

- 1. תורת הגזע:** תורת הגזע היא המרכיב המרכזי באידיאולוגיה הנאצית. לפי תורת הגזע האנושות מורכבת מגזעים רבים אך לא שווים, הנמצאים במלחמת קיום מתמדת. תורת הגזע פותחה מתורת האבולוציה של דארווין, ומיינה את הגזעים לשלוש קבוצות:
  - א. יוצרי ומעצבי תרבות
  - ב. נושאי תרבות
  - ג. הורסי תרבותתורת הגזע הציגה את הגזע הארי (ממוצא נורדי) כגזע הנעלה שבגזעים. האריים יוצרים את מיטב התרבות האנושית, ולכן הם ראויים להיות "הגזע העליון", הגזע השולט. אחרים בא הגזע הסלאבי, האמורים על פי ההשקפה הנאצית לשרת את הגזע הארי – לשאת את תרבותם. הגזע הנחות ביותר הוא הגזע השמי, שנחשב לתת גזע, ומוצג כגזע אשר מטרתו היא להשתלט על העולם ולהרוס אותו – לכן יש להשמידו מיידית. מנסחי תורת הגזע טענו שהגזע הארי איבד מחיוניותו ברגע שהתערב עם גזעים אחרים ולא שמר על טוהר גזעו. לכן, יש לנהל מאבקים בין הגזעים שמטרתם היא "מלחמת קיום" ו"השרדות החזקים".
- 2. האנטישמיות:** היהודי נתפס כאוייבו של הגזע הארי והוא מסמל את כל מה ששנוא ומפחיד. היהודים הם תת-גזע בעל תכונות שטניות, בוגדניות וערמומיות. הוא נצלן ומשועבד לכסף. עפ"י עיקרון זה היהודים הם כמו חיידקים המפוררים את האומה הגרמנית ומכוונים אותה באמצעות הקומוניזם והסוציאליזם. כמו כן, לפי השקפה זו, היהודים הם אלו שגרמו לפרוץ מלחמת העולם הראשונה, לתבוסת גרמניה ולחתימתה על חוזה ורסאי.
- 3. הפולק:** (הלאום כערך עליון). היטלר ראה בעם הגרמני לאום מאוחד, עליון, ששאר העמים נחותים ממנו, העם הגרמני נועד לשלוט ולדחוק את רגלי החלשים. הלאום הגרמני נתפס כישות ריבונית ששום גורם או עיקרון מוסרי לא יכולים להגביל את סמכותו וזכויותיו. עפ"י תפיסה זו רק בעלי דם גרמני יכולים להיות אזרחי המדינה, ועל כל בעלי הדם הגרמני להתאחד ולפעול למען חיזוקה של גרמניה. מכאן נולד הרעיון שיש לצרף לרייך הגרמני את השטחים המיושבים ע"י גרמנים מהמדינות השכנות (אוסטריה, פולין, צ'כוסלובקיה). כמו כן, מתפיסה זו נובעת גם תפיסה של **שלילת הדמוקרטיה**, האזרח צריך לשרת את המדינה ולא להפך.
- 4. מרחב מחייה:** רעיון המאבק המתמיד ותורת הגזע הובילו באופן טבעי לרעיון של הגדלת מרחב המחיה. כיוון שהגזע הארי הוא גזע האדונים עליו לגדול ולהתחזק. תנאי לגידול העם והמדינה הוא שטח גדול יותר, שאותו ישיגו הגרמנים באמצעות התפשטות מזרחה – על חשבונם של הגזע הסלאבי ושל הגזעים הנחותים.
- 5. מנהיגות:** המנהיג (הקרוי "פיהרר") מבטא את רצון העם הגרמני ואת רצון האל. הפיהרר הוא יורשו של הקיסר הגרמני מתקופת ימי הביניים ואסור לערער על החלטותיו ופקודותיו. המנהיג באידיאולוגיה הנאצית הוא זה שמכוון את המדינה ועל כל הגרמנים לציית לו ללא תנאי.

לסיכום: מטרתו של היטלר הייתה להקים "סדר חדש", תחילה באירופה ואחר כך גם במקומות אחרים. הסדר החדש פירושו:

- א. השמדתם ושיעבודם של גזעים נחותים
  - ב. התפשטות מזרחה והתיישבות בשטח גדול יותר
- "הסדר החדש" הוא מהפכה טוטאלית הבאה להרוס את סולם הערכים הישן ולהציב במקומו סולם ערכים חדש שבראשו ניצבים הגרמנים והגזע הארי.

נושא שני: הגורמים לעלייתו של היטלר לשלטון –

1. **תבוסת גרמניה וחווה ורסאי:**
גרמניה הפסידה במלחמת העולם הראשונה ובשנת 1919 נאלצה לחתום על חוזה ורסאי. חוזה זה נתפס בעיני רוב הגרמנים כחווה שנועד לשהפיל את גרמניה, שחוייבה לשלם פיצויים רבים, לוותר על שטחים רבים ולהגביל את גודל הצבא, ויש לעשות הכל כדי למחוק אותה.
2. **ההתנגדות לרפובליקת ויימאר:**
בתום מלחמת העולם הראשונה הוכרחה גרמניה לשנות את צורת המשטר שלה. היא הפכה לרפובליקה דמוקרטית, "רפובליקת ויימאר" (ע"ש העיר שבה נכתבה החוקה). רבים מבני העם הגרמני לא קיבלו את צורת השלטון החדשה, ומפלגות שונות ניסו להפיל את המשטר.
3. **בעיית החוקה:**
בשנת 1919 נוסחה בגרמניה חוקה מאוד דמוקרטית. בחוקה זו הוגדרו תפקידי נשיא המדינה, שהיה רשאי לפזר הרייכסטאג (בית הנבחרים) ולהכריז על בחירות חדשות או לפרסם צווי חירום אם חשב שהמצב דורש זאת. סעיפים אלה בחוקה הפכו לבעייתיים במיוחד בראשית שנות ה-30, והם אפשרו לנשיא הינדנבורג למנות את היטלר לתפקיד הקנצלר (ראש ממשלה) ומאוחר יותר לבטל את הדמוקרטיה.
4. **המשבר הכלכלי הגדול:**
בשנת 1929 פרץ משבר כלכלי עולמי. המשבר התחיל בארצות הברית אך התפשט לכל העולם. ארה"ב דרשה שגרמניה תחזיר את הכספים שקיבלה ממנה כהלוואה לשיקום הכלכה בשנות ה-20, וכתוצאה מכך בנקים רבים פשטו את הרגל, מפעלי תעשייה רבים הושבתו, מספר המובטלים עלה ובראשית שנת 1933 הגיע לשני שלישי מכל פועלי גרמניה.
5. **התחזקות המפלגה הנאצית:**
התנועה הנאצית, שהחלה כתנועה קטנה ושולית, החלה למשוך אליה את מרי הנפש, הנוער, המעמד הבינוני, ואף חלקים ניכרים מהמובטלים. התעמולה הנאצית החלה להציג את היטלר כ"מושיע" האומה הגרמנית מן המשבר והבטיחה לחם ותעסוקה למובטלים. הנאצים האשימו את הקומוניסטים ואת היהודים בגרימת האסון ובהריסת ערכי התרבות הגרמנית. במקביל, החלה להתחזק גם המפלגה הקומוניסטית, והמתנגדים לה החלו להצביע עבור המפלגה הנאצית כאמצעי לבלימתה.
6. **המשברים הפוליטיים וצווי החירום:**
כתוצאה מהמשבר הכלכלי ומהתגברות התחושה שאין מוצא למצב הקיים, התקשו הממשלות בגרמניה לתפקד. מפלגות רבות לא הצליחו להשיג רוב בבחירות ולכן לא הוקמו קואליציות יציבות. בבחירות שנערכו בשנת 1932 קיבלה המפלגה הנאצית כ-14 מיליון קולות, וכ-230 נציגים ממנה הוכנסו לרייכסטאג (בית הנבחרים). לאחר התפטרותם של 2 ראשי ממשלה, הטיל הנשיא הינדנבורג על היטלר את תפקיד הקנצלר (ראש ממשלה) וכך הוא עלה לשלטון באופן חוקי.

נושא שלישי: ביסוס שלטונו של היטלר בתחום הכלכלי והפוליטי –

על מנת לבסס את שלטונו פעל היטלר במספר מישורים, העיקריים שבהם היו בתחום הכלכלי ותבחום הפוליטי.

1. בתחום הכלכלי:

בשלב הראשון לאחר עלייתו לשלטון היטלר היה חייב לטפל בבעייה הכלכלית. בגרמניה היו כ-5 מיליון מובטלים, שרבים מהם הצביעו עבור המפלגה הנאצית כי האמינו שהיא תפתור את המשבר הכלכלי. על מנת לרפא את הכלכלה נזקק היטלר לתמיכת התעשיינים, לכן פוזרו האיגודים המקצועיים, נאסרו השביתות והוקמה "חזית העבודה הגרמנית" שתפקידה היה לדאוג למשמעת תעשייתית ולתנאי העבודה של הפועלים. באביב 1933 פורסמה "תוכנית ארבע השנים" שנועדה להילחם באבטלה. כדי לספק עבודה למובטלים הונהגו עבודות ציבוריות שבמסגרתן נסללו אלפי קילומטרים של כבישים ונבנו מבנים רבים. בשנת 1935 הונהג גיוס חובה (בניגוד לחוזה ורסאי) והוקמו מפעלי נשק רבים שחיזקו את עוצמתה הצבאית של גרמניה וגם סיפקו עבודה. מפעלים שהוגדרו כבעלי חשיבות לאומית זכו להקלות במס ולתמיכות כספיות. בתחילת שנת 1936 הונהגה "תוכנית ארבע השנים השנייה" בראשותו של גרינג, במסגרתה המשיכו בהקמת מפעלים ושמו דגש על פיתוח מחצבי הפחם והברזל ועל ייצור חומרי דלק. במסגרת תוכנית זו פעל גרינג גם להרחקת היהודים מענפי הכלכלה השונים בגרמניה. כתוצאה מכל צעדים כלכליים אלו, הצליח השלטון הנאצי לצמצם את האבטלה מ-5 מיליון מובטלים בהתחלה ל-200 אלף מובטלים, בתוך 5 שנים.

2. בתחום הפוליטי:

גם בתחום הפוליטי ביסס היטלר את שלטונו באמצעות כמה דרכים:

א. חוק ההסמכה –

ב-23 במרץ, 1933, העביר היטלר את "חוק ההסמכה" שאיפשר לו לחוקק חוקים ללא אישור הרייכסטאג ותוך התעלמות מהחוקה. חוק זה הביא לביטול הפרדת הרשויות, ניטרל את החוקה, והפך את המפלגה הנאצית למפלגה החזקה במדינה.

ב. ביטול המפלגות ו"המדינות" –

היטלר ביטל את המפלגות האחרות, גם בזכות חוק ההסמכה, וב-14 ביולי 1933 הייתה המפלגה הנאצית המפלגה החוקית היחידה במדינה. כמו כן, היטלר שינה את מבנה גרמניה – שהייתה מורכבת מ-18 "מדינות" ובמקומו הקים מדינה ריכוזית אחת. אנשיו מונו ל"מושלי הרייך" כשבסמכותם לפזר את בתי הנבחרים של המדינות. כך הועברו סופית הסמכויות לידי היטלר ולשלטון המרכזי.

ג. ליל הסכינים הארוכות –

במקביל להשתלטותו על המדינה פעל היטלר לחיסול גורמים במפלגתו שהיו עשויים לסכן את תוכניותיו.

בפברואר 1934 הציע ארנסט ראהם, מנהיג S.A., שארגונו ייטול על עצמו את כל משימות ההגנה של הרייך. הארגון מנה כ-2 וחצי מיליון איש, פי 20 מהצבא הגרמני הסדיר. היטלר הבין שמשמעות ההצעה היא ביטול הצבא והענקת כוח רב לארנסט ראהם. הוא חשב שארגון S.A. לא יתפקד כצבא מודרני, ולכן, ב-30 ביוני 1934, בשיתוף עם הצבא הסדיר, חיסל היטלר את אנשי S.A. ואת מנהיגיו. חיסול זה מכונה "ליל הסכינים הארוכות".

לאחר חיסול פלוגות S.A. הפך היטלר את ארגון S.S. למשענת העיקרית של השלטון הנאצי.

בארגון זה פעלו מחלוקות שונות וביניהן: הגסטאפו, שהייתה המשטרה החשאית, ה-S.D., שהיה ארגון המודיעין (ריגול), הוואפן S.S., שהיו יחידות לוחמות, וכן גולגולות המוות, שהיו השומרים במחנות הריכוז.

ד. איחוד תפקיד הנשיא והקנצלר –

באוגוסט 1934, לאחר מותו של הנשיא הינדנבורג איחד היטלר את תפקיד הקנצלר (ראש ממשלה) ואת תפקיד הנשיא לעצמו. מתוקף איחוד זה, הפך היטלר למפקד העליון של הצבא, ומאז נדרשו כל חיילי הצבא הגרמני להישבע לו אמונים.

נושא רביעי: ליל הבדולח, יום החרם, חוקי נירנברג –

הצעדים של היטלר נגד יהודי גרמניה בשנים 1933-1939:

א. יום החרם:

ב-1 באפריל 1933 התקיים יום החרם – שבו פשטו אנשי ה-S.A על בתי עסק יהודיים. הם חיבלו בציווד ובסחורה, פרעו בשכונות היהודיות והכו בהיהודים. לאחר מכן הופץ חומר תעמולה אנטישמי שהורה להמשיך בחרם הכלכלי על היהודים. יום החרם היה הצעד המשמעותי הראשון נגד היהודים בגרמניה הנאצית.

לחרם היו מספר מטרות מבחינת מדיניות הפנים של גרמניה:

1. בעזרת שנאת היהודים רצו הנאצים להציג את האידיאולוגיה שלהם.
2. לאלץ את היהודים להגר מגרמניה ובכך לאפשר לגרמנים מבני המעמד הנמוך להתפתח יותר.
3. איחוד העיתונות הגרמנית בנושא אחד והפיכתה לאנטישמית.
4. הצגת היהודים כבעיה הפוגעת בגרמניה ובכך לסחוף תגובות אנטישמיות בעולם.

כמו כן, במהלך החרם התעוררו מספר בעיות:

1. בעיה בזיהוי היהודים – האם להחרים גם יהודים מומרים ובני תערובת?
2. היו חריגות באזורים מרוחקים מערים מרכזיות.
3. היו פגיעות ביהודים שהיו נתינים זרים.

ב. חוקי נירנברג:

ב-15 בספטמבר 1935 התכנסה ועידת המפלגה הנאצית בעיר נירנברג ונסחה את חוקי נירנברג. עיקרי החוקים הם הגדרת האזרח הגרמני ומטרתם הייתה לשלול את זכויותיו של כל מי שלא עונה להגדרה זו. בעקבות כך, הפכה הגזענות לחוק מדינה שמנע מהיהודים את היכולת להתגונן מפני האנטישמיות – גם באמצעים משפטיים. שוויון הזכויות בוטל והיהודים הפכו לאזרחים נחותים.

חוקים עיקריים:

1. "חוק אזרח הרייך": קבע שרק לבעלי דם גרמני, התנהגות נאצית ותושבי גרמניה תינתן אזרחות גרמנית. לחוק זה נלוותה תקנה שהגדירה "מיהו יהודי?", ולפיה יהודי הוא מי שמוצאו לפחות משלושה סבים – שגם הם יהודים. יהודי לא יכול להיות אזרח הרייך ולכן לא מגיעות לו זכויות.
2. "החוק להגנת הכבוד הגרמני": אסר על נישואים בין יהודים וגרמנים, נאסר על קיום יחסי מין עם יהודים ונאסרה העסקתם במקומות עבודה גרמניים. כן נאסרה על היהודים הנפת דגל הרייך, "כדי לא לטמאו".

ההשלכות והמשמעות של החוקים:

1. חוקי נירנברג נתנו חסות חוקית ליחסם של הגרמנים אל היהודים, שלא יכלו להתגונן משפטי.
2. החוקים בודדו את היהודים מיתר האוכלוסייה. משנת 1938 סומנו היהודים בבגדיהם ובתעודותיהם.
3. החוקים נתנו להיטלר לפעול בגלוי נגד היהודים, מפני ששאר העולם לא הגיב להם.

ג. ליל הבדולח:

בשנת 1938 גורשו לפולין כ-1700 יהודים בעלי אזרחות פולנית שחיו בגרמניה. בין המגורשים היו הוריו של סטודנט יהודי שלמד בפריז (הרשל גרינשפן), וכאות מחאה על כך הוא התנקש בחיי דיפלומט גרמני. גרמניה עשתה שימוש ציני באירוע וארגנה פוגרום. בלילה שבין ה-9 ל-10 בנובמבר 1938, פרצו יחידות נאציות למבנים יהודיים, תקפו יהודים ברחבי גרמניה והסיתו את ההמון המשולהב ליטול חלק בפראות. 91 יהודים נרצחו ורכוש רב נהרס. הזכוכיות השבורות של בתי הכנסת ושל החנויות היהודיות הקנו לפוגרום את השם "ליל הבדולח". 30 אלף יהודים נעצרו ונשלחו למחנות ריכוז. כמו כן הוטל קנס על היהודים, לימודיהם בבתי הספר בוטלו ונאסרה כניסתם למקומות ציבוריים.

מטרות הנאצים בליל הבדולח:

1. לערוך שוד של רכוש היהודים כדי לממן את חימוש גרמניה.
2. לזרז את הגירת היהודים ממדינת הרייך.
3. להמשיך את בידוד היהודים ולהביא להגירתם הסופית מהרייך.

משמעות ליל הבדולח:

ליל הבדולח מהווה נקודת מפנה חשובה מאוד. זו הייתה פעולה מאורגנת בקנה מידה ארצי, שכללה פגיעה גדולה מאוד ברכוש ובנפש. הפוגרום היה מכוון ומאורגן וממדיו היו עצומים. נראית כאן תחילתה של אלימות פיזית, שלא התקיימה קודם, והיא העצימה עד לסוף המלחמה. זו הייתה הפעם הראשונה שהיהודים נשלחו למחנות בגלל מוצאם. הפוגרום הוכיח שדעת העולם לא מטרידה את השלטון הנאצי בפעולותיו.

נושא חמישי: תגובת יהודי גרמניה למדיניות הנאצים –

לאחר הפרעות ביהודים, ניצבו היהודים בפני מספר אפשרויות מצומצם. הם הקימו לעצמם מוסדות חינוך ועיתונות והחלו בניסיונות הגירה אל מחוץ לגרמניה, דבר שהיה קשה מבחינה נפשית ומעשית. בנוסף לפחד ששהגירה תגרום לדחיקת היהודים החוצה ממדינות אחרות, לא היה ליהודים לאן להגר מכיוון שמדינות אירופה סגרו את שעריהן בפניהם. היבט נוסף בהגירה היה בכך שהמהגרים לא יכלו לקחת את רכושם איתם והגרמנים נתנו להם אפשרויות להמיר את הכסף ברכוש גרמני אותו יוכלו לקחת (לטובת גרמניה).
יהודי גרמניה הגיבו למדיניות הנאצית בכמה דרכים:

1. היו שהאמינו כי הסערה תחלוף, כמו שהיה בעבר בעת גילויי אנטישמיות, משום שהתקשו להאמין שבארץ תרבותית כמו גרמניה הזוועה תימשך לאורך זמן. בנוסף, מדיניות הנאצים כלפי היהודים הייתה לא עקבית ומדורגת מאוד, ולכן היהודים לא הבינו מה צפוי להם בהמשך.
2. היו שהתארגנו לקדם את הבאות, והקימו ב-1933 את "הנציגות הארצית של יהודי גרמניה". פעולותיו של הארגון נועדו להקיף את כל תחומי החיים הפנימיים של יהודי גרמניה ולייצגם כלפי השלטונות וכלפי הארגונים היהודיים שמחוץ לגרמניה.
3. היו יהודים שהיגרו לארצות הברית, לדרום אמריקה, לאפריקה, לאוסטרליה ולמערב אירופה, והיו 55 אלף יהודים שהיגרו לארץ ישראל בעלייה החמישית. העלייה נערכה במספר שלבים:
  - א. בראשית שנות השלושים, עד 1935, יכלו יהודי גרמניה להגר ממנה עם כל רכושם, ו-57 אלף יהודים עזבו. רבים מהם קיוו לשיפור המצב, ואף חזרו לגרמניה ב-1934, לאחר גל הנאציזם הראשון.
  - ב. 1935-1938: לאחר חקיקת חוקי נינברג היגרו מגרמניה כ-75 אלף יהודים.
  - ג. לאחר ליל הבדולח היגרו מגרמניה כ-150 אלף יהודים.